

НАМ УЖІМ ПОЩАСТИЛО

розмови з
**ЮРІЄМ
АНДРУХОВИЧЕМ**

DISCURSUS

«НАМ УСІМ СТРАШЕННО ПОЩАСТИЛО»

Ким є Андрухович для України? Не скажу «найкращим письменником», бо література не спорт: «найкращість» у ній – поняття проблематичне. Але скажу: найважливішим. Він є найважливішим письменником тієї уявної України, в якій я хотів би жити. України, навіки відірваної від совка й органічно вписаної у центральноєвропейське товариство. Бо совок – це уніфікація, хамство, попса і блатняк, а Центральна Європа – це культура, національна своєрідність і безвізовий режим. Тобто Андрухович є письменником тієї України, якої нема й не буде. Але він затаято продовжує говорити про неї Європі, а Європа – перекладаючи, видаючи і нагороджуючи – продовжує уважно його слухати. Певно, вона зацікавиться і найновішою на сьогодні¹ книжкою «Таємниця». Бодай тому, що автобіографія письменника, котрий досяг успіху в країні вічних поразок, у будь-якому разі повинна бути цікавою. Так, «Таємниця» – попри розгортання у формі величезного інтерв'ю і підзаголовок «Замість роману» – насправді є автобіографічним романом «замість інтерв'ю». Романом Андруховича з життям. Формально цей роман починається навесні позаминулого року, коли протягом семи днів його (і роман, і Андруховича)

¹ Важливо враховувати дату виходу кожного інтерв'ю, вказану в його кінці. (Тут і далі – примітки Юрія Андруховича.)

нібито записував на диктофон терплячий німецький журналіст Егон Альт. По суті – значно раніше. Наприклад, навесні 1997-го, у Страсну п'ятницю, коли помер батько. Бо смерть батька змушує усвідомити, що віднині ти – перший у черзі. Опосередкованим наслідком цієї смерті стало народження «Центрально-східної ревізії» – тексту, який годилося б прочитати, перш ніж братися за «Таємницю». Або навесні 1985-го, коли Андрухович разом з Небораком та Ірванцем утворив Бу-Ба-Бу, з чого й розпочався найвеселіший в українській історії літературний карнавал. Або навесні 1983 року, коли щойно визнаний у найвужчих колах поет перетворився на «духа» чернівецької «учебки». Або навесні 1982-го (та скільки ж цих весен?), коли раб Божий Юрій побрався з рабою Божою Ніною. Або в 1977-му, коли в його життя увійшов Львів. Або в 1968-му, коли він – саме у 1968-му – вперше побачив Прагу. Або ще раніше – точно не відомо наскільки, але тоді, коли в грубих фланелевих штанах він повзав по підлозі брудного темно-червоного кольору: «сильно подряпані дошки, шпарини між ними. І в тих шпаринах зачаїлася безодня». А може, варто розпочати з прологу? З п'ятнадцятирічного Ігоря Андруховича та його мами Ірени, які 1945 року повертаються з Відня до Станіслава, бо союзники так домовилися з рябим Джозефом Віссаріоновичем. Або з діда Марка, який знову ж таки навесні 1944-го впав, прошитий радянськими кулями, залишивши по собі перстень з ініціалами М. А. та родинне гасло: «Гівно вони мені зроблять!» Або з прадіда Карла, судетського німця, котрого непевна доля занесла кудись через Карпати, на край світу, в якусь Галичину... Одне слово, якщо зараз не зупинитися, то можна дійти до прагуцулів із давніми греками. Що, у принципі, було б правильно, бо таємниця кожного людського життя полягає в тому, що воно має безконечну, як пісня про Доббуша, передісторію і трагічну, як античний міф, розв'язку. Але тільки письменницьке життя наважується висловити себе.

Тому не варто звинувачувати письменника в егоцентричній нескромності. Скромність прикрашає людину, коли в людини немає інших прикрас. Андрухович їх має скільки завгодно – і це навряд чи для когось є таємницею.

– Перед першим виступом Бу-Ба-Бу твоя свята дружина Ніна сказала тобі: «Щасливо, Вольфі». Хто бачив фільм Мілоша Формана, розуміє, про що ми. І от, з тієї події і тієї фрази я хочу вивести бодай два запитання. Перше хай буде про «Вольфі»: чи близький тобі Моцарт? Тобто я хочу запитати: як ти пишеш? Легко і відразу чи повільно, важко і з численними виправленнями?

– Були часи, звичайно... Коли я писав у 1990 році «Рекреації», а потім у 1992-му «Московіаду», то з мене вилітало по 10 – 15 сторінок за кілька годин при друкарській машинці. І головне – що я зовсім не сумнівався в тому, що воно мені просто чудово, просто геніально вдається. А тепер я іноді щасливий, коли за кілька перших годин коло комп'ютера мені врешті вдається склепати одне більш-менш пристойне речення. І якщо за «робочий день» напишу одну сторінку, то також дуже задоволений. Але ця болісна повільність містить у собі свій особливий кайф. Можливо, сенс писання й полягає в тому, щоби після тривалої і майже фізично нестерпної муки тобі зненацька розвиднілося і – о, яке щастя! – врешті написалося речення. Одне, але більш-менш пристойне, за яке не соромно.

– А друге, ясно, про Бу-Ба-Бу. Від того першого спільного виходу на публіку минуло вже двадцять років. У зв'язку з чим ви з Ірванцем і Небораком нещодавно знову зібралися і влаштували кілька виступів. Як воно пішло? Чи було бубабістське відчуття?

– Здається, було. Якщо навіть і ні, то загалом щось таке досить близьке до нього. Тобто було передусім весело – і нам, і публіці. Серед якої, до речі, переважали ті, що народилися приблизно в часи наших перших виступів. Молоде покоління визнало нас «рок-н-рольними» – і це головне. А воно, на відміну від своїх предків з 80-х, мабуть, уже добре знає, що це таке, бути рок-н-рольним. Тому й атмосфера на наших недавніх виступах нагадувала швидше про рок-концерти, а не традиційні літературні вечори.

– Колись ти написав, що, незалежно від того, хто з вас і чим буде займатися – хоч торгувати слоновою кісткою і рабами, а хоч би й сам продасться рекламній агенції – це все одно буде Бу-Ба-Бу. Чи те, що роблять нині Віктор і Сашко – це Бу-Ба-Бу? І те, що робиш ти?

– Що ж, раз я колись таке написав, то так воно і є (уśmieхається). Але спробую відповісти більш помірковано. Безперечно, далеко не все, що виходило з-під Вікторового, Сашкового і мого пера – за Ірванцем, «болючих трьох пер» – протягом постбубабістських років (тобто десь починаючи від середини 1990-х), являє собою Бу-Ба-Бу в «чистому вигляді». У той же час бубабізм як один з елементів, здається, таки завжди був і є присутній у писаннях кожного з нас. Передусім як провокаційно-сміховий складник. Щось мене в літературознавчий аналіз потягнуло, недобре це.

– Поговорімо тоді, може, про твою найновішу книжку «Таємниця». Після того, як бідолашний Егон Альт нарозпитував тебе на майже 500 сторінок, важко придумати запитання, якого він би не поставив. Однак навіть Альт нічого не знав про твоїй презентаційний тур.

Не запитую, як відбулися презентації, бо знаю, що добре. Але запитую, як різнилося сприйняття книжки в різних містах? Не може бути, щоб воно було однаковим у Франківську і Дніпропетровську, Ужгороді й Херсоні. А потім ти відвідав ще й найсхідніший регіон України...

– Ні, звичайно, однаковим воно не було. Воно було всюди дуже позитивним, але дещо по-різному. Наприклад, в Ужгороді найменше сміялися, можна сказати, зовсім не сміялися, але найдовше аплодували. У Херсоні була єдина презентація, що її ведучий розпочав російською. Згодом він теж перейшов на українську, бо присутня в залі всуціль російськомовна публіка дуже цього хотіла – щоб усе відбувалось українською. У Дніпропетровську було її, публіки, найбільше – десь під 700 осіб, отже, Дніпропетровськ став своєрідним чемпіоном. Львів цього разу приємно здивував нехарактерною для нього бурхливістю сприймання. У Києві все було, як завжди у Києві, – тобто супер. Крім того, в Києві ми зіграли «Самогон» з моїми друзями-поляками, музикантами гурту «Karbido». А ще в Києві на презентації побував не тільки Віктор Пінчук, але й майор Мельниченко. Навіщо це йому – досі не знаю. Ну, і так далі. В Івано-Франківську було вже тим драйвово, що вів Тарас Прохасько, і він ставив такі запитання, які може тільки він, Тарас, поставити. Словом, відмінності, звісно ж, були і є, але вони не проходять, скажімо так, лінією «Схід – Захід». А після того, як у жовтні ми з Дерешем і Жаданом виступили в Запоріжжі, Донецьку і Луганську, і там усюди були знову ж таки повні зали, і публіка аж ревіла від задоволення, мені подумалося, що все буде добре. Хай їх сьогодні лише по кількасот на кожне місто, цих «фанів українського». Але ж десять років тому їх там були якісь лише одиниці.

- Чи ж би це означало, що Україна, як казали Віктор Андрійович, має «потужний ресурс єдності»? Тобто, чи цей ресурс єдності потужніший, ніж «ресурс розколу»?

- Думаю, так. Хоч це загалом і дуже ризиковане узагальнення, але я таки на нього зважуюся. Українці, незалежно від того, східні вони чи західні, взагалі не схильні до різких рухів. Українці – великі боягузи, але в позитивному сенсі. Можеш собі уявити боягузтво як позитивну рису? А розкол, погодься, це занадто різкий рух, він вимагає рішучості, сміливості й непримиренності. Крім того, я маю таке відчуття, що Україна тепер дуже потребує своїх – перепошую, що мушу говорити це частково і стосовно власної особи – загальнонаціональних улюбленців. Якесь таке очікування просто розлите в повітрі.

- Якщо вірити анотації, ти схильний вважати «Таємницю» найголовнішою своєю книжкою. Ясно, що кожна найновіша книжка є найголовнішою. Але, може, ця найголовніша якось особливо?

- Я виходив, напевно, з того, що в моєму писанні існує якийсь прогрес. Іншими словами, що з плином часу я пишу дедалі краще. Така от, з дозволу сказати, свята наївність. Тобто у 2006 році я писав краще, ніж у 1996-му чи 2001-му. Тому я нічого не додаю: «Таємниця» здається мені нині найголовнішою, бо вона дійсно найновіша, а отже, найкраща. Це, звичайно, минеться, я сподіваюся. Ну, і, мабуть, другий момент: у «Таємниці» найбільше мене, тобто Юрія Андруховича як такого.

- У передмові ти зізнаєшся, що вдаєшся до деякої автоцензури, щоб не бути надто нищівним у ставленні до згаданих у книжці осіб. Не хочеш зрадити таємницю: кого і як ти пожалів?

– Ні, не буду нічого й нікого зраджувати. Бо як це виглядатиме – з книжки повикидав, а тоді в інтерв'ю все порозляпував? Ішлося, до речі, не так про те, що я когось, як ти кажеш, «пожалів», ні – швидше про мою повагу до права кожної іншої людини на інтимність. Тобто свою власну інтимність я можу порушувати як завгодно – це моя справа. Але щодо інших людей я такого права не маю.

– А з давніших книжок яка тобі найбільше подобається? І взагалі, чи продовжують вони в тобі жити? Чи здається тобі важливим те, що ти писав у «Рекреаціях» чи, скажімо, «Перверзії»?

– Знаєш, із цим, як з океаном, – є припливи, а є відпливи. У моєму випадку з того, що написано раніше, завжди найменше подобається попередня книжка. Це означає, що я визрів для наступної. От коли я зненавиджу «Темницю», буде ясно, що слід писати якусь наступну. А з давнішими книжками це по-різному. Найкращий спосіб оживити її в мені й пережити по-новому – це вичитувати переклад котроюсь із доступних іноземних мов. Тоді твій власний текст відкривається багатьма цілком несподіваними новими гранями. Або, скажімо, таке. Минулого тижня отримав з Америки добірку тамтешніх рецензій на «Перверзію». В одній із них авторка, якась невідома мені Шерон Бейлі, пише: цим романом Андрухович посів заслужене місце поруч із Борхесом, Еко, Кундерою, Кальвіно, Пінчоном і Сарамого. То я, коли щось таке прочитаю, відразу переймаюся до себе самого страшенною повагою й починаю думати, що от таки добрий роман «Перверзія», раз я завдяки йому потрапив до такого товариства (сміється).

- Окрім писання власних книжок, гадаю, важливим для тебе було укладання і перекладання антології американських поетів 50-60-х років «День смерті пані День». Зрештою, після цієї антології ти знову повернувся до власних віршів, але вже не «класичних», а верлібрів.

- Хочу уточнити, що це насправді було не «після», а водночас. «Пісні для мертвого півня» я писав від 1999-го до 2004 року, антологію готував від 2000-го до 2006-го. За великим рахунком, це дві сторони одного й того ж стану – я назвав би його «радикальним розширенням поетичної свідомості» чи якимось так. Тобто це було передусім пов'язане з рішучою зміною моїх уявлень про те, що є поезією, а що не є. А зміна ця як така була зумовлена, зокрема, й усілякими зовнішніми українськими обставинами.

- Тобі подобається жити в Україні? Скільки ще універсалів з меморандумами має бути підписано, щоб ти наважився покинути Україну назавжди?

- Та ні, жодного зв'язку тут немає. Мені здається, попри всі ті універсали ми загалом на доброму шляху. Ми рухаємося ним страшенно повільно і вельми плутано – якимось так по-пияцьки. Ми схожі на пияка, котрий збочує, спотикається, падає в канаву, тоді вилазить, йде назад, потім знову вперед, ну і так далі. Але головне, що він на доброму шляху.

- Я це до того, що ти об'їздив масу країн (рахував, до речі, скільки?). Чи міг би ти, міркуючи суто теоретично, жити в котрійсь постійно?

- Не рахував, але десь понад два десятки. В кількох із них я справді міг би жити постійно – наприклад, у Польщі або в Німеччині. Або в Португалії, хоч я й не знаю їх-

ньої мови, тому перш за все мусив би її навчитися. Міг би там жити, але не хочу. Мені значно більше подобається можливість жити вдома, а там, у них – не жити, але бути, як удома. Це дає мені те, чого я найбільше в житті добиваюся – подорожувати з радістю. Любити від'їзди і не менше за них любити повернення. Це було в мені закладено, певно, у дитинстві. Я про це згадую в «Таємниці», про ті подорожі до Праги, занурення в якийсь інший світ, в іншу мову. Я це ввібрав на рівні інстинкту – любити чуже й інакше.

– А так, повертаючись до початку розмови, я думаю, тобі страшенно пощастило в житті. Чим ти це заслужив?

– Про заслуги не будемо. Взагалі як людина забобонна я мав би це запитання відхилити. Але як людина вдячна хочу передусім підтвердити твою слухність. Тобто мені справді пощастило. Власне кажучи, нам усім страшенно пощастило. Адже кожен з нас міг просто не народитися, уявляєш?

Спілкувався Олександр Бойченко,
ukrjournal.eu,
04. 2008

ЗМІСТ

«Нам усім страшенно пощастило»	5
«Я насправді патріотичний, український космополіт»	14
«Часом так хочеться бодай по краплі видавити із себе отечество – а не вдається»	23
«Якщо переможуть помаранчеві, то Кримові й Донбасу треба дати можливість відокремитися» ..	31
«Насильство як стандарт поведінки йде з путінської Росії»	46
«Лексикон інтимних міст – це найменш інтимна з моїх книжок»	53
«З лютого 2010 року я маю відчуття, що я вже не у своїй країні»	57
«З усіх живих істот нашого світу дерева – найдосконаліші»	71
«Псувати кров цій владі – сексі»	83
«Джойсового “Улісса” я читав кілька років»	94
«Я думаю, нам усім пороблено»	98
«Антиінтелектуальна влада нічого доброго не зробить, її слід усунути»	106
«Країна завмерла в очікуванні слухного революційного моменту»	116
«Якби Росія ще влаштувала нам збройну провокацію – ціни б їй не було»	121

«Будь-хто з цих опозиціонерів, подобається він нам чи ні, має замінити нинішню владу»	127
«Вирішальна роль усе ще за нами»	135
«Навіть Януковичу стане зрозуміло, що він повинен капітулювати»	144
«Реципієнт не хоче прямих вказівок»	150
«Передчуття війни – це для письменника нормальний і постійний стан»	158
«Наша мета – вільна європейська країна – з Донбасом недосяжна»	164
«Звільнили Україну від Яника – звільнимо і світ від Путіна»	173
«Повернутись до свого покликання»	178
«Конфлікт на Донбасі – це насправді війна культур»	184
Інтерв'ю з Юрієм Андруховичем	191
«Нехай на Донбасі вирішать, чи потрібна їм Україна»	197
«Антонич вибрав Велику Україну як дім буття»	212
«Ми вже не такі байдужі до своєї долі, як кілька років тому»	222
Про «донбаський» і «галицький» міфи, «руській мір», націоналізм постмодерну, уроки бітників, веселу серйозність і про те, чому Юрій Андрухович почав уникати гострих висловлювань	227